

УДК 338.53:658:631.1

Ціновий диспаритет: чи звужуються “ножиці” цін у сфері аграрного товарообміну?

Л. Г. Шморгун – кандидат економічних наук, Національний аграрний університет

На основі аналізу динаміки співвідношень між індексами цін на найважливіші види промислової продукції, які закуповують сільськогосподарські виробники, та індексом середніх цін на всю сільськогосподарську продукцію зроблено висновок про відсутність помітного звуження “ножиць” цін у сфері аграрного товарообміну. Наведено дані про вплив диспаритету цін на показники розвитку сільського господарства. Зроблено висновок про необхідність багатовекторної державної програми, спрямованої на відчутне послаблення диспаритету цін, а також системи контролю за ходом її виконання.

Ключові слова: ціновий диспаритет, індекс цін, аграрний товарообіг, цінова політика.

В останні роки проблема диспаритету цін у сфері аграрного товарообміну все рідше згадується у виступах державних діячів і в періодичній пресі. А в наукових публікаціях якщо й порушується ця проблема, то без достатнього аналізу тенденцій і сучасного стану співвідношення цін, за якими селяни продають свою продукцію і за якими закуповують промислову продукцію виробничого призначення.

Чому ж послабилась увага до проблеми цінового диспаритету? Чи є підстави вважати, що за останні роки диспаритет зменшився внаслідок звуження “но-

жиць” цін у сфері аграрного товарообміну і це стало причиною послаблення уваги до цієї найактуальнішої й найболючішої для селян проблеми?

Проаналізуємо спочатку динаміку найбільш агрегованих індексів середніх цін на сільськогосподарську і на промислову продукцію (табл. 1).

1. Індекси цін реалізації всієї продукції сільськогосподарськими підприємствами, індекси цін на промислову продукцію (вся промисловість) та співвідношення між ними [1]

Показник	Роки						
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002

А. Ланцюгові індекси цін

Індекс цін на всю сільськогосподарську продукцію (до середніх цін попереднього року)	160,0	105,1	110,0	129,2	155,8	105,0	87,4
Індекс цін на всю промислову продукцію (грудень до грудня попереднього року)	120,0	105,1	135,3	115,7	120,8	100,9	105,7

Б. Індекси цін із постійною базою (1990 р. = 100,0)

Індекс цін на всю сільськогосподарську продукцію	64,2	67,4	74,2	95,8	149,3	156,8	137,0
Індекс цін на всю промислову продукцію	302,9	318,0	430,3	497,8	601,4	606,8	641,4
Відношення індексу цін на всю сільськогосподарську продукцію до індексу цін на всю промислову продукцію	21,2	21,2	17,2	19,2	24,8	25,8	21,4

Згідно з наведеними в табл. 1 статистичними даними в 1996 р. – після проведення грошової реформи, яка зупинила гіперінфляцію – середні ціни на всю сільськогосподарську продукцію були на 35,8 % нижчими, ніж у 1990 році. За той же період середні ціни на всю промислову продукцію зросли в три рази, тобто майже у п'ять разів випередили динаміку середніх цін на сільськогосподарську продукцію.

Після 1997 року, коли темпи зростання середніх цін як на сільськогосподарську, так і на промислову продукцію були однаковими, в 1998 р. індекс цін на всю промислову продукцію вже в шість разів перевищив індекс цін на всю сільськогосподарську продукцію. Помітне випередження темпів зростання середніх цін на сільськогосподарську продукцію порівняно з цінами на промислову продукцію протягом 1999-2000 рр. не могло не спричинити сподівання на поступове звуження “ножиць” цін у процесі товарообміну між сільським господарством і промисловими галузями.

Проте у 2001 р. й особливо у 2002 р. цінова ситуація в аграрній галузі значно погіршилася, що знову поглибило диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію до рівня, який мав місце протягом 1996-1997 рр.

Отже, за цими даними немає підстав послаблення диспаритету цін у сфері аграрного товарообміну, хоча для остаточного висновку потрібно, на нашу думку, проаналізувати співвідношення між індексами середніх цін на всю сільськогосподарську продукцію та індексами цін на найпоширеніші види промислової продукції, які закупаються селяни для виробничих потреб.

Для цього з величезної номенклатури промислової продукції, яка використовується у сільському господарстві як засоби виробництва, із наявних статистичних даних обрано по три найголовніші види продукції у кожній з таких чотирьох груп: техніка (автомобілі вантажні, трактори загального призначення, тракторні сівалки), енергоносії (електроенергія, бензин автомобільний, дизельне па-

ливо), мінеральні добрива (азотні, фосфатні, калійні) і будівельні матеріали (будівельна цегла, цемент, азбестоцементні листи). Індекси цін із постійною базою на ці види промислової продукції та відношення цих індексів до індексу середніх цін на всю сільськогосподарську продукцію наведено в табл. 2.

При першому погляді на таблицю 2 вражає різниця між величиною індексу середніх цін на всю сільськогосподарську продукцію й індексів цін на найважливіші для сільськогосподарського виробництва види промислової продукції. Якщо середні ціни на всю сільськогосподарську продукцію лише в 1999 р. ледве досягли рівня 1990 р., то середні ціни на подані в таблиці види промислової продукції зросли, порівняно з 1990 р., в кілька разів (а на бензин і дизельне паливо – в десятки разів).

Розглянемо динаміку співвідношень між індексами цін кожного виду промислової продукції та індексом середніх цін на всю сільськогосподарську продукцію. Зменшення величини цього співвідношення означало б тенденцію до зрушення “ножиць” цін.

Група технічних засобів. Співвідношення між індексом цін на автомобілі вантажні та індексом середніх цін на всю сільськогосподарську продукцію залишається незмінним. Також практично незмінним (при деяких коливаннях за роками) залишається співвідношення між індексом цін на тракторні сівалки та індексом середніх цін на сільськогосподарську продукцію. Разом із тим можна зазначити, що після 1999 року темпи зростання середніх цін на сільськогосподарську продукцію дещо перевищували зростання цін на трактори загального призначення.

2. Індекси цін на окремі найважливіші види промислової продукції, яка закуповується сільськогосподарськими виробниками та їх відношення до індексу

середніх цін на всю сільськогосподарську продукцію за період 1996-2001 рр.

(1990 р. = 1,0) [2]¹

Показник	Рік					
	1996	1997	1998	1999	2000	2001

А. Індекси середніх цін на всю сільськогосподарську продукцію та індекси цін на окремі найважливіші види промислової продукції, яка закуповується сільськогосподарськими виробниками

Уся сільськогосподарська продукція	0,64	0,67	0,74	0,96	1,49	1,57
Автомобілі вантажні	1,9	1,8	1,8	2,4	3,4	4,0
Трактори загального призначення	3,8	4,8	5,3	7,1	7,9	8,1
Тракторні сівалки	3,1	3,8	5,6	5,8	7,7	9,8
Електроенергія	3,3	3,4	6,2	5,7	6,2	6,2
Бензин автомобільний	6,7	6,5	8,9	16,4	30,1	11,2
Дизельне паливо	11,4	11,7	15,8	31,6	55,6	29,6
Азотні добрива	3,6	3,3	4,8	4,7	5,7	6,7
Фосфатні добрива	1,5	1,5	2,6	2,9	3,5	3,6
Калійні добрива	3,4	5,0	10,6	10,8	11,2	13,9
Будівельна цегла	2,2	2,2	2,8	3,3	4,0	4,4
Цемент	4,6	4,6	6,0	6,4	8,4	8,5
Листи азбестоцементні	3,2	3,1	4,6	5,1	6,2	6,5

Б. Відношення індексів цін на окремі найважливіші види промислової продукції, яка закуповується сільськогосподарськими виробниками, до індексу цін на всю сільськогосподарську продукцію

Автомобілі вантажні	2,9	2,7	2,5	2,5	2,5	2,6
---------------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Трактори загального призначення	5,9	7,1	7,2	7,4	5,3	5,1
Тракторні сівалки	4,8	5,0	6,6	5,3	4,5	5,5
Електроенергія	5,2	5,1	6,4	6,0	4,2	4,0
Бензин автомобільний	9,5	9,6	12,0	17,1	20,2	7,2
Дизельне паливо	17,8	17,3	21,3	33,0	37,2	18,9
Азотні добрива	5,7	4,9	7,1	4,9	6,0	4,3
Фосфатні добрива	2,3	2,2	3,5	3,0	2,4	2,3
Калійні добрива	5,3	7,5	14,3	11,3	7,5	9,0
Будівельна цегла	3,4	3,3	3,8	3,4	2,7	2,8
Цемент	7,2	6,8	8,1	6,6	5,6	5,3
Листи азбестоцементні	5,0	4,6	6,2	5,3	4,2	4,2

Група енергоносіїв. Середні ціни на електроенергію в 1998 році в 6,2 раза обігнали динаміку середніх цін на всю сільськогосподарську продукцію і це співвідношення залишилося протягом останніх чотирьох років. Найбільший диспаритет спостерігається між середніми цінами на всю сільськогосподарську продукцію й цінами на пальне – продукцію природних монополій. У 1996 р. ціни на бензин автомобільний були в 6,7 раза, а на дизельне паливо у 11,4 раза більші, ніж середні ціни на всю сільськогосподарську продукцію. В 2000 р. диспаритет між середніми цінами на всю сільськогосподарську продукцію й цінами на пальне досяг апогею: середні ціни на всю сільськогосподарську продукцію підвищились порівняно з 1990 р. в 1,5 раза, а на бензин зросли у 30 разів і на дизельне паливо – в 55,6 раза. Правда, в наступному, 2001 році, ціни на пальне різко знизились – особливо на бензин. Але і в 2001 році індекс цін на дизельне паливо в 19 разів перевищував індекс середніх цін на сільськогосподарську продукцію. Проте навряд чи можна таке явище сприймати як появу тенденції до звуження “ножиць” цін на цій ділянці аграрного товарообміну: в будь-який час унаслідок ці-

нової політики з боку ОПЕК, Росії чи вітчизняних постачальників енергоресурсів можна очікувати появу нового витка цін на пальне. Це, зокрема, засвідчено несподіваним стрибком цін на бензин і дизельне паливо у травні 2004 р.

Група мінеральних добрив. Як видно з даних таблиці, зменшення рівня диспаритету між середніми цінами на азотні добрива і на сільськогосподарську продукцію в 2001 р. не може служити доказом звуження “ножиць” цін на цій ділянці аграрного товарообміну. “Ножиці” цін стосовно фосфорних добрив залишаються незмінними, а щодо калійних – явно розширюються.

Група будівельних матеріалів. Починаючи з 1998 р., проявилась тенденція до поступового згладжування диспаритету між цінами на основні для села будівельні матеріали і середніми цінами на сільськогосподарську продукцію, хоча рівень диспаритету ще залишається досить високим.

Отже, незначні зменшення співвідношень між індексами цін на окремі види промислової продукції, які закуповуються сільськогосподарськими виробниками, й індексами середніх цін на всю сільськогосподарську продукцію також не дають підстав для висновку про наявність звуження “ножиць” цін у сфері аграрного товарообміну.

Наслідком диспаритету цін є хронічна збитковість сільськогосподарської галузі. Згідно зі статистичними даними поспіль чотирьох років підряд (1996-1999 рр.) галузь була збитковою – загальна сума збитків за ці роки становила 12,9 млрд грн. Тільки у 2000 р. після підвищення порівняно з попереднім роком ціни на зерно в 2,2 раза сільське господарство одержало прибуток обсягом 1,4 млрд грн. Близько одного мільярда гривень було одержано прибутку і в 2001 р., але наступний, 2002 рік, внаслідок зниження середніх цін на всю продукцію знову став збитковим для сільського господарства.

Особливого занепаду внаслідок диспаритету цін зазнало тваринництво. Низькі закупівельні ціни на тваринницьку продукцію зумовили збитковість вироб-

ництва всіх її видів протягом усього періоду, починаючи з 1995 р. Це спонукало селян до масового скорочення поголів'я худоби. За кількістю поголів'я великої рогатої худоби Україна знаходиться нині на рівні 1948 р., а за поголів'ям корів – на рівні 1945 р., при цьому поголів'я корів продовжує зменшуватися: лише протягом одного 2002 р. воно скоротилося на 203 тисячі. За поголів'ям свиней Україна відкинута на рівень 1952 р., а овець і кіз у 2002 році було на 1,4 млн. голів менше, ніж залишилося в 1945 р. після німецької окупації.

Без усякого сумніву, відродження зруйнованої сільськогосподарської галузі неможливе без державного регулювання цін у сфері аграрного товарообміну, як би проти цього не заперечували міжнародні позикодавці – Світовий банк та Міжнародний валютний фонд. Потрібна багатовекторна державна програма, спрямована на відчутне послаблення диспаритету цін, а також система контролю за ходом її виконання.

Список літератури

1. Статистичний щорічник України за 1997 рік. – К.: 1999. – С.69, 73; Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К.: 2003. – С. 88, 92.
2. Статистичний щорічник України за 1997 рік. – К.: 1999. – С.69, 73; Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К.: 2003. – С. 88, 92; Статистичний збірник “Індекси цін виробників за галузями промисловості. 2001 рік”. – К.: 2002. – С. 36-38.Ценовой диспаритет цен: сузятся ли «ножницы» цен в сфере аграрного товарообмена? Л.Шморгун.

На основании анализа динамики соотношений между индексами цен на важнейшие виды промышленной продукции, которые закупают сельскохозяйственные производители, и индексом средних цен на всю сельскохозяйственную продукцию сделан вывод об отсутствии заметного сужения “ножниц” цен в сфере аграрного товарообмена. Приведены данные о влиянии диспаритета цен на показатели развития сельского хозяйства. Сделан вывод о необходимости многовекторной государственной программы, направленной на ощутимое послабление диспаритета цен, а также системы контроля за ходом ее выполнения.

Ключевые слова: ценовой диспаритет, индекс цен, аграрный товарооборот, ценовая политика.

Price disparity: whether price scissors become more narrow in the area of agricultural products exchange? L. Schmorgun

Based on the analysis of dynamics of correlation between price index of most important industrial goods, that are consumed by agricultural producers, and price index of all agricultural products, a conclusion was made about absence of noticeable narrowing of price scissors in the area of agricultural products exchange. Data on influence of price disparity on agricultural development has been presented. A conclusion has been made about the need for a multi-task governmental program, which should be targeted at sufficient change of the price disparity as well as a system to control its fulfillment.

Keys words: price disparity, price index , agricultural products exchange, price politision.